

Arxiu Històric de l'Hospitalet.
C/Joan Pallarès s/n.
08901-L'Hospitalet.

Persona entrevistada: **Rosa Novell i Roig.**

Projecte: **Indústries de Santa Eulàlia: Carrosseries Novell
i el barri de Santa Eulàlia.**

Data: març 2005

Entrevistadora: Mireia Mascarell Llosa.

Duració: 50 minuts.

Signatura: Ot10

CARA A:

Avui estem amb la Rosa Novell i Roig, que vostè és nascuda a l'Hospitalet ja.
Sí, sí.

Molt bé. Una mica voldríem parlar del tema de les carrosseries Novell, de com havia anat tot des de l'inici, i ara abans de posar la gravadora, vostè m'explicava que el seu avi tenia una petita... un petit negoci.

Com una petita botiga, més o menys gran, però una botiga que feia carros, ell feia carros, i li deien el ros, el carreter, perquè era ros i li deien el ros el carreter, i tenia quatre fills...

Aquesta empresa la tenia al carrer Constitució em deia ara.

Sí, al carrer Constitució, a la Bordeta, i tenia 4 fills, 2 noies i 2 nois. Les dugues noies es van casar amb gent que no estava treballant a dintre de la indústria aquesta, i els dos nois es van quedar amb la feina del pare. Llavors un dels nois que era el meu pare, que era el gran, se'n va anar a la mili i li va tocar... ell és sanitari, i li va tocar primer a Galícia, La Coruña, i després d'allà va passar cap a l'Àfrica, i com que hi havia una guerra a l'Àfrica a aquella època, no puc dir la data exacta perquè no la sé... Hi havia una guerra a l'Àfrica i el meu pare era sanitari, estava a l'hospital a on rebien a tots els ferits, i veia tantes desgràcies i tants morts, i tantes desatencions als pobres ferits que va escriure al seu germà que es deia Ramón, mon pare es deia Josep, i li va dir: "Mira, Ramón, fes lo que puguis però ves-te'n d'Espanya. No facis la mili perquè a lo millor no tornaràs". I el meu tío se'n va anar a Cuba, i a Cuba doncs buscant feina va anar a parar a un taller de cotxes, de construcció de cotxes, no de motors, de construcció de carrosseries, i allà el meu tío va aprendre a construir autocars, autocars de manera que allà ja els fabricaven metàl·lics, perquè primer es feien de fusta els esquelets, i després els fabricaven metàl·lics. I el tío doncs va anar aprenent de fer això, més o menys de veure-ho i anar fent, i li va escriure al meu pare que quan pogués tornar que li digués, i allà ell es va anar fent professional d'això.

Devia ser jovenet, per això, quan va marxar.

Abans de que li toqués la mili!

Per això, ben jovenet. I va anar sol?

Sol, sol, abans de que li toqués la mili. I llavors allà es va fer amic d'un xicot que tenia fàbrica... un xicot jove com ell, que tenien fàbriques de sucre i torradors de

café, una gent molt important, deia, i llavors aquest senyor, bueno, es van explicar la vida i el tiet li va dir que tenia dugues germanes, i un altre germà, que per això estava allà, perquè el seu germà li havia aconsellat que marxés d'Espanya... i llavors aquest xicot li va dir: "A mi m'agradaria conèixer Espanya i tal", i el tiet li ensenyava les fotografies de les germanes i mig, mig, es va enamorar d'una aquest xicot, i quan el tiet va tornar va tornar amb aquest xicot, per conèixer Espanya i potser perquè l'interessava la meva tieta, no ho sé. La va conèixer, es van agradar... aquest senyor era gallego, eh?, i es van agradar i es van casar.

Vet aquí que la meva tieta se'n va anar cap a Cuba, perquè ell tenia el negoci i era un negoci molt important allà.

L'altra tieta va conèixer a un fonedor, que feien totes les aixetes de les fonts de Barcelona, del carrer, eren fetes a casa d'un tiet que es deia Feliu, inclús a les fonts d'ara que estan canviades les aixetes, al costat hi havia unes lletres que deien E. Feliu, que eren parents de la Núria Feliu.

I llavors la tieta es va casar amb aquest Feliu, i després els meus pares es van quedar... el meu pare i el meu tio es van quedar amb el negoci del seu pare. Llavors el local se'ls hi va fer petit perquè el tiet ja va explicant de construir autocars i tal, el local se'ls hi va fer petit, es van passar a un altre local del carrer Constitució però també es va fer petit...

Perquè llavors ja tenien treballadors o estaven ells dos sols?

En aquell moment estaven l'avi i el tiet i el meu pare, tres. El local es va fer petit i llavors buscant, buscant, buscant, van anar a parar a Santa Eulàlia, a Hospitalet. Quan van anar a parar a Hospitalet era l'any 28, i allò era enorme, perquè era tot una illa allò, i els meus pares es van... bueno, el meu pare i el meu tiet es van espantar, i li va dir a l'avi el senyor: "Bueno", diu, "Novell, no t'amoïnis, si un d'aquests locals que hi ha aquí dintre tu ho vols rellogar perquè t'ajudi a pagar el lloguer...", perquè llavors no sé què pagaven però representava que eren molts diners, diu: "A mi no em fa res, eh? Tranquil, que pots llogar aquest local". Llavors l'avi que era el pillastre de la...

Sí, l'emprenedor, diguem.

Sí, doncs van anar buscant i van trobar uns senyors que els interessava perquè tenien un permís o una concessió per vendre petroli, que a aquella època es feia servir molt, i li van llogar a aquest senyor, i llavors lo demás s'ho van quedar els meus pares. Era enorme!

Escolti, una cosa que no d'això, perquè i el Cucurny per què era que va deixar la fàbrica, ho sap vostè?

Jo tinc entès que és que... Funciona això?

Sí, vol que ho pari?

Sí.

... Sent una fàbrica important com ha sigut, també val la pena.

Sí, jo diria que se'ls hi deuria quedar petit, però això exactament no ho sé.

Perquè ells hi feien refractari allà.

Sí, sí, sí, feien refractari allà.

I no sap si després ells van muntar una altra empresa?

Sí, ells se'n van anar... cap a... cap a Granollers com si diguéssim, però no era la carretera de Granollers sinó la que passa per Valls... si me'n recordo ja t'ho diré.

No, no, tranquil·la, no n'hi ha problema.

Doncs van anar allà i van muntar una fàbrica que jo diria que encara funciona.

I tot el que hi havia a dins de la fàbrica per això, s'ho van endur. Bueno, va quedar la fàbrica pelada diguem o...?

Sí, sí, la fàbrica pelada, i llavors els meus pares... bueno, el tio i el papa i l'avi s'ho van muntar per posar el taller.

Perquè en aquella època... perquè clar, jo que sóc molt més jove, el que recordo és aquella filera de casetes que donaven a la carretera de Santa Eulàlia...

Si.

Tot allò ja hi era.

Sí, sí.

I darrere és que estaven els...

Darrere hi havia els tallers.

Els tallers.

Sí, sí, sí, sí.

Llavors aquests del petroli estarien entre vosaltres diguem, i Cal Ramonet per entendre'ns?

Era la continuació de Cal Ramonet pràcticament.

Cap a baix.

Cap a baix, cap a la Riera Blanca.

Cap a l'església i...

Això mateix.

I cap a Can Colom.

Això mateix, tocava a Can Colom.

Molt bé.

O sigui, la indústria nostra tocava a Can Colom, que llavors el meu pare es va dedicar a la fusta també, i tallava... comprava boscos i els portava allà en tronc, o sigui, en arbre. Va muntar una serra enorme i feia tacos, perquè a aquella època les cuines i forns, i coses, funcionaven amb llenya.

Això quan ja portaven temps allà.

Quan estaven allà, sí.

I els boscos els comprava del Montseny o així, o no se'n recorda?

Anaven molt, que a vegades em portaven a mi, cap a Palau de Plegamans, i cap a Castelldefels, Sant Feliu de Codina...

Però no era fusta per la construcció de carrosseries sinó per aquest altre...

Era per aquest altre negoci que tenien allà, perquè hi havia prou lloc, hi havia un pati enorme i bueno... però a les carrosseries llavors van començar a construir autocars metàl·lics, l'esquelet...

O sigui, des del principi ja, ja no véu fer més fusta?

Sí, s'anava fent fusta, però van començar a anar fent autocars metàl·lics, i a Espanya els primers autocars metàl·lics eren fets a casa meva.

Déu n'hi do.

Sí, sí, vam fer uns... bueno, jo em poso dintre i jo no...

No, home, clar, però és igual, la família és la mateixa.

Et parlo després del 35 jo, perquè jo vaig néixer el 35, i es van fer uns autocars de doble pis, que aquí no se'n veien per... cap a Galícia, que el meu pare, la meva mare i jo els vam anar a entregar, i eren uns autocars molt macos, tenien dos pisos i eren molt macos, i eren dels primers que s'havien fet metàl·lics, i es va continuar ja fent la carrosseria metàl·lica de tot, de camions, de tot, vull dir, això de la Coca-Cola és molt posterior però ja era tot metàl·lic, es va deixar la fusta.

Perquè llavors... o sigui, més o menys és a l'any 28 que ells es posen allà.

Els es van posar allà a l'any 28.

I això vol dir que també hi vivien allà.

Hi vivia... S'hi va quedar a viure el meu pare i la meva mare, la meva germana gran i els meus germans. Els meus germans em sembla que tenien 5 anys o una cosa així, i jo vaig néixer al 35, o sigui, molt més cap aquí, i vivíem allà.

I l'avi no, per això.

No, l'avi vivia al lloc on primer va començar a fer carros, que hi havia vivenda i l'avi i el tiet vivien allà, i llavors quan l'avi es va fer més gran van deixar allò, el tiet va passar a viure a un pis normal i l'avi venia a dinar a casa i s'anava a dormir a casa el tiet, perquè a casa nostra érem els 4 germans, el pare, la mare i els dos avis materns, i l'avi patern feia això, li donàvem el dinar i venia i es passava tot el dia al taller...

Que a ell li devia encantar estar allà.

No, no, tot el dia, i llavors al vespre a la tarda, cap allà quarts de vuit o així se n'anava a casa de l'altre fill Ramon a dormir, perquè tenien més lloc.

Sí, sí, ja ho entenc.

Doncs cap aquí et puc explicar els cotxes que s'han fet però suposo que això ja t'ho deuria dir el meu germà.

Bueno, però en tot cas seguim... oi que et puc fer més preguntes?

Ah, sí, sí, sí.

I què recorda de quan era petita, de com era tot allò? Aquell pati i tot això?

Oh, llavors quan jo era petita per mi allò era... , perquè és clar, jo petitona i allò tan enorme...! Només t'explicaré que una vegada... la meva mare tenia una parada al mercat de Santa Eulàlia, de bacallà, i és clar, la meva mare i la meva germana marxaven al matí cap al mercat i jo em quedava amb la meva àvia materna a casa, i mira si era gran que jo jugava, jugava a dintre els patis, a dins del taller no, que no hi entrava perquè no tenien... vull dir, que em podia fer mal i tal, però pels patis que eren enormes jugava, i un dia es veu que la meva àvia em cridava: "Nena, nena!" I jo de tan gran que era, imagina't, ni ho sentia. I la iaia espantada telefona a la meva mare al mercat: "Ai, Angeleta, vine, que s'ha perdut la nena! LA nena

s'ha perdut!" I la meva mare ve desesperada, corrents i bueno, al cap de molta estona cridant-me, li surto d'un racó que teníem una barraqueta, li surto d'un racó que estava jugant amb les nines. Imagina't lo gran que era allò! Era enorme!

Doncs jo recordo jugar-hi molt per tots els patis, disfrutar molt, teníem gossos, jo jugava molt –perquè devia haver-hi vigilància per la nit– i jugava molt amb els gossos, després jugava molt amb els de Cal Ramonet, que vivien al costat, amb els de Cal Ramonet és com si fóssim germans, nosaltres.

Doncs venien allà, anava a escola junt amb elles, que anava a l'Estora, doncs anàvem a escola junts, elles venien moltíssim a jugar a casa perquè com que era tan gran... El meu avi ens va fer una caseta molt maca, teníem menjador, cuina, habitació, i recordo jugar molt en allà.

I amb la Josefina Vallimany, davant de l'Escorça, era més gran per això que vosaltres...

Sí, que jo sí, em sembla que té 14 o 15 anys més que jo. Ella amb la que tenia més tracte era amb la meva germana, la meva germana encara és una mica més jove que la Josefina, o sigui, a mi em sembla que en té 84.

Sí, una cosa així.

La meva germana en farà 82. I llavors amb dugues filles de Cal Ramonet, la Josefina i la meva germana fèiem un grup, i jo amb dugues filles més de Cal Ramonet en feien un altre, perquè l'edat era molt diferent; tot i això venia a jugar la meva cosina, del tiet Ramon, i el seu fill venien a jugar també i ens passàvem les tardes divinament.

I també jugàveu allà a l'Escorça o no?

No, jo a l'Escorça hi havia anat amb la Josefina i així però a jugar-hi jo no, no hi havia anat, només et diré que a l'Escorça només hi havia estat a l'entrada i l'edifici que encara existeix, havia estat allà, que eren les oficines, però a dins, als tallers i a la fàbrica jo no havia estat mai.

Escolti, i de quan era petita i així, recorda si hi havia molts homes treballant-hi?

Sí, hi havia molts homes.

A casa vostra, eh?

A casa meva, a casa meva, hi havia molts homes, arribaria a dir que potser eren 60.

Déu n'hi do.

Sí, 60, I es feia un dinar molt maco el 18 de juliol.

Això passada la guerra.

Passada la guerra, es que abans de la guerra... jo vaig néixer un any abans de la guerra.

Clar, de la guerra què en sap de què va passar durant la guerra?

Durant la guerra van aconsellar al meu pare que es fes carrabiner, i es va fer carrabiner i així no se la van incautar la indústria. Van seguir treballant i la va seguir portant el tiet i el papa, que l'avi llavors ja era molt gran i ja només feia d'amo però... doncs la van seguir portant, no va parar ni la van deixar en mans de ningú.

I va seguir fent la mateixa producció, no va fer camions de guerra ni coses així.

No, camions de guerra no, algo em sembla que van fer per algun jefasso, algun cotxe o una cosa, però camions de guerra, a casa no.

I recorda allò d'haver sentit als pares quan ja eren grans explicar si durant la guerra havien passat por, si hi havia bombardejos i coses d'aquestes?

Sí, això sí, dels bombardejos me'n recordo jo, mira si era petita i recordo que només sentia les sirenes: "Mama, les sirenes! Mama, les sirenes! Anem al refugi!"

On sonaven les sirenes? On devien estar?

Això sí que no t'ho puc dir jo.

I el refugi d'allà prop on quedava?

Sí, estava cantonada Constitució amb Riera Blanca.

Allà on hi havia els burots?

Sota els burots.

Sota els burots hi havia el refugi?

Sí, em penso que si no l'han tapat encara deu existir.

Per on s'entrava?

S'entrava partint dels burots i per la Riera Blanca.

Ostres, no ho sabia jo això.

No ho sabies?

No.

Però era a la banda de Barcelona, eh?

Sí, i hi anava tota la gent que vivíeu per allà prop.

Sí, sí, encara puc explicar com era un refugi i tot, i mira si era petiteta.

Sí?

Sí, sí.

Què havíeu entrat moltes vegades?

Dona, hi havia hagut varis bombardejos quan tocaven les sirenes cap al refugi, i llavors em recordo que la ràdio deia: "El perill ja ha passat, ja podeu tornar a la casa", a casa teva, a casa vostra... Sí, sí, això ho recordo jo.

I com era el refugi?

El refugi doncs mira, era un passillo llarg...

Devia haver unes escales per baixar suposo.

Sí, sí, tant per dintre els burots com per la Riera Blanca. Per la Riera Blanca feia tres esglaonets, pujant aquests esglaonets passaves la porta i llavors venien les escales, i el refugi era... mira, era cavat a la terra, unes galeries, o sigui, un passillo llarg i de tant en tant, a la dreta o a l'esquerra, feia com una entrada, i feia un banc, i amb llums de carburo, i era llarg i allà ens anàvem col·locant la gent que podíem, i els que no ens portàvem una cadireta o lo que fos fins que havia passat el perill, llavors tornàvem a sortir cap a casa.

I podia passar molta estona que estàveu allà dintre?

Podia passar estona? Dona, mentres durava el bombardeig, no sé, potser mitja hora, tres quarts, una hora... això...

Passàveu por, per això.

Sí, dona, tothom passàvem por, fins i tot recordo que havien vegades que estàvem cansats en el refugi i el meu avi, pobret, agafava el matalàs, que abans eren de llana, aquells matalassos de llana, l'enrotllava sobre el llit i ens feia posar entremig del matalàs, que deia que si queia una bomba no ens passaria res. I ens quedàvem allà fins que la ràdio deia que havia passat el perill.

Perquè ell vivia a prop del refugi aquell?

L'avi matern, que vivia amb nosaltres.

Ah, l'avi matern, el que vivia a casa vostra.

Sí, l'avi patern també vivia a prop, sí, sí, era molt a propet.

I si hi havia bombardeig en horari de fàbrica...? Clar, perquè entre els vostres treballadors, els de l'Escorça i tot?

Mira, això no t'ho puc dir, no ho recordo.

Suposo que llavors potser no tothom devia anar al refugi...

No, es que tothom no hi anava, eh? Perquè molta gent també tenia por d'anar-hi al refugi.

Perquè els refugis no saps si els feia la gent del barri o els feia un particular...

No tinc ni idea d'això.

Ni idea, jo tampoc ho sé.

No sé.

Bueno, i un cop acabada la guerra sí que em deia això, que el 18 de juliol era una de les festes que més se celebrava.

Sí, fèiem una festa que era un dinar, es posaven al pati unes taules llargues i bueno, menjàvem els amos i els treballadors i tots, menjàvem fent un dinar maco en allà, sí, sí.

I després la Josefina també m'havia explicat que per Corpus i per aquestes festes havia arribat alguna vegada la processó fins allà davant?

Sí, sí, bueno, això potser és apart de la indústria però per Corpus s'havien fet... la processó arribava fins a Cal Ramonet, que feia cantonada amb Riera Blanca, fins a la frontera, i llavors fèiem un altar a la porta de casa la Josefina, molt maco. La meva mare baixava una Milagrosa (que també t'explicaré l'anècdota de la Milagrosa)... Baixava una Verge Milagrosa molt maca que tenia i l'altar l'adornàvem i ho fèiem tots els veïns d'allà, i bé, arribava la processó i al lloc que hi havia un altar es parava una mica el Santíssim, darrera el Corpus, doncs al darrera portàvem el Santíssim en el tàlem, i esperava un moment allà el Santíssim i llavors continuava la processó. La meva germana havia sigut pendonista, jo també i llavors amb mi... Jo no ho hauria permès, però amb la meva germana, normalment es feia. Quan érem pendonistes anava la banda de música a recollir la pendonista a casa, llavors la pendonista anava al davant, tocant l'orquestra de música. fins a buscar el pendó, que si era el de l'escola fins allà el carrer Comerç a

buscar el pendó; i si era de les Filles de María fins a la parròquia, perquè el pendó de les Filles de María era de la parròquia, a buscar el pendó. I llavors a la processó ella portava el pendó i una sèrie de noies portàvem les cintes i els cordons: el cordó tenia una categoria, les cintes unes altres, el pendó era el màxim... i a la processó el que està tocant al darrere... I quan acabàvem acompanyaven a la pendonista a casa i la mare... –el meu pare... de tot deia: “Bueno, bueno...”–, i la meva mare organitzava un pica-pica i ball. L’orquestra tocava i tots els que anaven a la processó entraven a casa, com que era tan gran, entraven a casa i ballaven i feien unes festasses! Jo vaig ser pendonista dugues vegades, però jo li vaig dir a la meva mare: “A mi això no m’ho fan. Jo aniré a buscar el pendó a col·legi aniré a la processó, però a mi tota aquesta parafernàlia d’acompanyar-me a casa amb l’orquestra i tot això, jo no ho vull”. Per això et dic que sempre he sigut l’ovella negra de la família.

O sigui, inclús per les festes majors la meva mare em deia... per la meva germana... Llogàvem un palco, i la meva germana amb 2 i 3 vestits llargs cada any per la Festa Major i ma mare també, i quan jo em vaig fer grandeta em deia: “Si vols llogarem un palco i et faré un vestit llarg i anirem a la Festa Major”, i jo deia: “Miri si se n’estalvia de diners! perquè ni es gastarà diners pel vestit llarg ni pel palco ni per res!” Perquè no volia mai fer...

Tota la parafernàlia.

Sí. No m’ha agradat mai fer-me veure, m’entens? I després què et puc explicar més?

No, li faré preguntes també dels treballadors de la fàbrica. Se’n recorda si eren gent del barri o si era gent que venia de fora?

Doncs mira, del barri, del barri, jo els que recordo no en coneixia cap, eren de fora, de fora del barri. Hi havia un que era de les cases barates, d’allà el... d’allà baix cap a la platja...

Sí, de Can Tunis i tot allò.

Això mateix, després hi havien uns altres que havien viscut a Granollers, hi havia un altre que vivia per aquí San Feliu o Molins de Rei, que venia en bicicleta... molts, tampoc no en sabia on vivien tots.

Eren tot homes, per això.

Tot homes, sí.

Perquè d’oficines i així no en va haver mai a dintre.

Sí, sí, sí, va haver oficines, que ho portava el meu cunyat, el marit de la meva germana i... ho portava el meu cunyat i el meu pare.

Però no hi havia llavors secretàries ni res d’això.

No.

Sempre tot han sigut homes.

Sí.

Hi havia porters o vosaltres mateixos fèieu...

No, no hi havia porters perquè pràcticament a casa, a l’entrada, a l’esquerra hi havia la vivenda, i allà tothom que entrava el veies. No, porters no ha hagut mai.

I se’n recorda una mica de l’horari que feien de treball i tot això?

Sí, treballàven de dos quarts de vuit a les 12, i em sembla que eren de dugues a les 6... de dos quarts de 8 sí que me'n recordo, el matí, perquè tocava una campana...

Que la teníeu a dintre...

Sí, al taller, però se sentia "mac, mac, mac, mac, mac, mac..." a l'hora de posar-se a treballar, i plegaven a les 12, i em sembla que eren de dugues a 6, una cosa així.

I els homes dinaven allà normalment, es portaven la...

Sí, es portaven la carmanyola i el que volia es quedava allà i el que no volia, doncs anava a casa seva.

Clar, i suposo que devia ser molt... bueno, divertit, curios, no? que se sentia la sirena, o sigui, la campana vostra, la sirena de l'Escorça, devíeu sentir també la de Can Rifà o alguna altra...

No, Can Rifà no el sentíem, però sí, sí, es que allò era una mica familiar. A Ca l'Escorça, allà on hi ha Santa Eulàlia 2, tantíssimes cases!, allò era una paret, no hi havia res en absolut, només hi havia Ca l'Escorça; vull dir, clar, coneixies molt als veïns, la gent, després de Ca l'Escorça venia la gent, vull dir, coneixies molt als veïns d'allà, molt. El forn de pa que ara són els Gonell...

Ah, no els conec a aquests.

És un forn que encara funciona.

De Santa Eulàlia, davant d'on estarien els Argenté?

Això mateix.

Però clar, com que em queda lluny de casa no he anat a comprar mai allà.

Doncs sí, sí, allà... i ara tiro enrera, no sé si et servirà, abans que... quan van marxar els Cucurny's, i allò va quedar sol, hi van anar a viure els Serra, que em vas dir que ja els coneixies.

Ah, sí.

Van anar a viure els Serra en allà, en aquells temps, com que no hi havia forns, doncs els cànirs i lo que feien de terrissa els Serra, ho devien de coure allà, devien fer el forn, aquests, els Serra, i quan ho van deixar els Serra, llavors ho van agafar el pare i l'avi i el tiet.

Escolti, i de l'espai així de treball de la fàbrica diguem, de l'empresa, els tallers com vostè diu, se'n recorda més o menys si hi havia una o varies naus, què hi havia a cada lloc...

Sí, sí que me'n recordo. Mira, a l'entrar, perquè després es va modificar, a l'entrar... podies entrar per dos llocs, pels autocars i tot això es va fer una porta gran a la Riera Blanca, molt gran... doncs molt gran perquè poguessin entrar i sortir els autocars i per allà darrera es comunicaven amb les naus que feien els altres el muntatge dels cotxes, perquè per la carretera no sortien... entrar sí, perquè entrar... Així com ara d'origen ja surt un autocar fet doncs llavors els motors i els xassis es feien en una fàbrica, a la Mercedes o a qualsevol fàbrica de motors, venien a casa el motor pelat amb el xòfer, allà sentat en un tros de fusta, i el volant, "txé, txé, txé, txé, txé, " i tot el xassis pelat. Això entrava per la porta de la carretera, però un cop construït no hauria sortit, i sortien per darrera, a la Riera Blanca. Però la porta de la carretera, així com ara no hi havia res a dalt i podien entrar, a l'època que els meus pares van agafar el taller era fet d'un tipus gaudinià, feia un pont, o sigui, una arcada amb pedretes d'aquelles petites, molt maques.

Després ho van treure però clar, hi havia aquella arcada que no deixava sortir els autocars i sortien per la banda de darrera, per la Riera Blanca.

Llavors entrant diguem, pel carrer Santa Eulàlia, a l'esquerra em deia que estava la vivenda vostra, que devia tenir dugues plantes o una?

Mira...

Ah, que té una foto... esperi, que tanco això.

Aquestes cases eren del Cucurny, que després ho va comprar l'Heliodoro Gimeno això.

Que aquest Heliodoro Gimeno què hi tenia allà?

Res.

Res, era un propietari només.

Sí, ara posteriorment sí que tenia, però quan ho va comprar... Aquest senyor va venir a veure la indústria i tot, i l'interessava... Deia que li expropiaven uns terrenys que tenia molta fusta --aquest senyor tractava amb motllures i... doncs tenia molta fusta i li expropiava uns terrenys i es veu que van quedar, que allò el Cucurny s'ho volia vendre, i aquest senyor s'ho va venir a mirar i es veu que va imaginar que amb quatre diners traurien l'empresa que hi havia i es podria posar ell en allà i ho va comprar. Però li va sortir el tret per la culata perquè llavors, quan va ser la hora de que volia que marxéssim van haver-hi plets i molta feina, però sempre ho va guanyar el meu pare i el meu tio perquè no tenia raó aquell senyor de treure'ns!

I llavors al cap de molts anys de pleitejar i de discutir els meus pares es van... el meu pare i el meu tio doncs, van cedir-li la meitat del terreny, la meitat del terreny li van cedir. Llavors ell s'hi va posar, però al cap de molts anys.

Però a totes aquelles casetes hi vivia gent.

Hi vivia gent, però estaven molt fetes pols aquelles cases, estaven per... bueno. Llavors l'ajuntament com que els inquilins anaven amb l'amo i aquest senyor no es preocupava de res, i li deien: "Miri, que ens cau la casa, miri que ens entra l'aigua, miri que per dalt plou igual que al carrer!" Igual que passava a casa si no ho haguéssim anat arreglant nosaltres. Nosaltres fèiem el manteniment de la casa. I l'amo no en feia ni cas, també havien anat a judici i no res.

Es veu que hi anaven els inquilins també a l'ajuntament a queixar-se, i l'ajuntament es veu que va dir que ja els hi arreglava ell, que després amb els impostos ho anirien cobrant a l'amo, algo així m'havien explicat. Perquè a mi no em venia ni m'anava, i tampoc m'hi havia fixat; ja es cuidaven de fer les obres ells, i es veu que això no era legal. Van fer les obres de dos o tres cases, van treure tots els inquilins, els hi van donar pis, l'ajuntament...

Però pisos d'aquests que van fer davant l'Escorça o no?

No.

No tenia res a veure.

No. N'hi havia uns, em sembla que encara hi viuen, a uns pisos que hi havia davant de l'església de Santa Eulàlia de Provençana; i els altres no sé a on van anar a parar... fins on hi havia un ferrer, un tal Isern, fins allà; es van anar col·locant a altres llocs perquè havien d'arreglar les cases; quan estiguessin arreglades tornarien. Es veu que no era legal, l'amo s'hi va posar i no van poguer-

hi tornar perquè allò va quedar parat; o sigui, que allà no van anar-hi a viure més, va quedar parat.

Totes aquelles cases fins al... no, fins al Julià no, fins una vorera que hi havia, eren de l'amo, tot allò era del mateix amo, i allà ja va quedar buit; tot allò hi feia molts anys que estava buit. I llavors va ser l'hora de plegar els meus tios, ai! els meus germans van plegar, ja t'explicaré de quina manera.

I de les naus que preguntaves que hi havia doncs a l'entrar al taller per la banda de Santa Eulàlia, hi havia un lloc que nosaltres en dèiem la ferreria que és a on es treballava el ferro, llavors venia una nau molt gran que donava a la gasolinera, també teníem sortida per la gasolinera nosaltres, hi havia unes portes molt grans corredores, però enormes. Doncs donava a la gasolinera, allà era el lloc de muntatge...

Vol dir que allà entrava el xassis aquest, tot pelat i allà s'anava poc a poc muntant.

Clar, allà es feien les costelles del cotxes, doncs es feien unes costelles molt grans...

Es feia tot de ferro, eh?

Tot de ferro, la fusta ja va desaparèixer.

I el ferro el compràveu a xatarra, o com era això?

El meu pare era el que es dedicava d'anar a buscar el material necessari, el comprava al nord, anava a Bilbao a comprar-lo.

I ho baixava en camió?

Baixaven en tren, en vagonets de tren baixaven el... i en camions potser també, eren metres de ferro! El fonien, el tallaven i feien els cotxes, sí, sí, i llavors hi havia un altre nau que era el túnel de pintura, perquè és clar, llavors s'havia de pintar., Primer no hi era aquesta nau i després es va anar fent. Hi havia el túnel de pintura, hi havia una altra nau que també era de muntatge, que totes es comunicaven, és clar, que també era de muntatge, i una habitació, un departament gran que era de material, menys el ferro, que gairebé tocava a dalt a la teulada, tot de cargols, eines, tot estava allà que hi havia un encarregat allà per donar el material que anaven els treballadors a buscar-ho i llavors s'apuntava a quin cotxe pertanyia aquell material.

I els interiors dels autobusos o dels camions o les furgonetes o el que fos que es fes?

Tot es feia a casa.

Es feia tot a casa.

N'hi havia un o dos, i feien els seients, allà entraven les peces de pell i allà es muntaven els seients.

O sigui, sortia acabat ja per sortir al carrer.

Acabat, com a aquella època que ja portaven ràdio els cotxes doncs inclús venien a muntar la ràdio allà. Sortia el cotxe acabat per posar-lo a la carretera i començar a treballar.

Déu n'hi do!

Sí, era una indústria molt... Es que era enorme, molt gran!

Pot recordar quan devia costar fer un camió, per exemple?

Ai, pobre de mi, no sé, però potser 6 o 7 mesos, es que tot era manual.

I el màxim de camions que recorda haver-hi vist, allò d'èpoques de molta feina, de dir: "En aquests moments se n'estan fent tants!"

De camions?

O furgonetes o...

Autocars, autocars potser... potser 5 o 6.

Déu n'hi do.

Sí, o potser més, eh? Perquè es que ja dic, era tan gran que quan esperava per exemple, que arribés el ferro s'aparcaven cap a un lloc que no anava tan bé de treballar i es començava per una altre i... potser 5 o 6, no sé, i de cotxes... poder n'havien arribat a tenir... 10, 12, 14 en construcció.

Perquè a les fotos havia vist que també havíeu fet ambulàncies.

Sí, però això era un cas extraordinari. Sí, també s'havien fet camions isotèrmics ja posteriorment, també n'havien fet. Però nosaltres, o sigui, el tiet i el papa pels que treballaven molt era pels de l'Alsina Graells, molt. Allà contínuament es feien cotxes, que Alsina Graells eren... Alsina era un amo i Graells n'era un altre; no sé si n'hi havia un altre, no sé si era S.A o limitada, això no ho sé; i es treballava. Que després, Alsina Graells es van separar, em sembla que encara funciona, sí, sí, encara funciona.

Sí, sí, i tant, encara funciona.

Sí, sí, tant l'un com l'altre. I allà es feien els autocars d'ells, sí, sí.

I a l'Hospitalet també havíeu treballat per...

Sí, pel senyor... Com se deia el senyor aquell?

Oliveres?

Oliveres.

Fent autobusos també?

Fent autobusos, sí, sí, em sembla que... no sé si vas veure unes fotografies que hi ha el meu pare a dalt d'un autobús... No te la va ensenyar el meu germà?

No sé...

No va tenir gaire interès...

No...

Tenim una fotografia que hi ha el meu pare i el meu tio el dia que van inaugurar aquell cotxe que suposo que deuria ser el primer autobús de la línia de Hospitalet i a dalt fotografiats hi havia el meu pare i el meu tio.

Déu n'hi do. I després de cotxes particulars però no se'n feien, no?

No, cotxes particulars no, reparar-los sí, reparar-los sí, ara fer...

També hi havia taller així de reparacions?

Sí, sí, taller de reparacions sí, però fer-ho, el cotxe particular, no.

I aquesta seixantena de treballadors que vostè recordava de quan era petita, més o menys es va anar mantenint després, als anys 40, 50?

Sí, als anys 40 sí, als 40 és quan ho recordo, perquè vaig néixer el 35, vull dir, tenia 5 anys o així i ho recordo. Ara, després va anar baixant, baixant, baixant, baixant, i quan va morir el meu pare... perquè llavors el meu tio es va retirar, i el meu pare li va pagar la part i es va quedar el meu pare sol, i tenia els dos fills treballant, els dos que tu coneixes, en allà. Llavors la meua mare era una persona molt emprenedora i...

Ella seguia tenint el negoci al mercat o ja l'havia deixada la parada?

Ja l'havia deixada, la parada la va deixar quan jo tenia... em sembla que jo tenia 14 anys o 15, que va deixar la parada, i llavors va posar... els fills els tenia allà, però van començar d'aprenents i el Ramon, el més prim, doncs no tenia cap interès en el taller, a l'Alejandro li agradaven més els cotxes i tenia molt d'interès...

Llavors la mare amb el pas del temps havia deixat la botiga però era una dona molt emprenedora i se li va acudir de muntar també una empresa de gasoses; o sigui, que a dintre del mateix espai durant ics temps van conviure les carrosseries amb les gasoses.

Sí, sí, sí... perquè la mare pensava...

Així a nivell general, clar, Santa Eulàlia ha sigut un barri de molta indústria, no?, suposo que la gent que teníeu negocis, sigui d'indústria o empreses o el que fos us devíeu conèixer, no?, tots més o menys?

Més o menys els meus pares sí, els meus pares coneixien a tothom, és clar. Jo era joveneta llavors. De Can Rifà conec una senyora que tenia una farmàcia per Aprestadora, la Rosa Camps.

Ai, no els conec a aquests Camps.

Doncs aquests em sembla... no sé si eren els porters de Can Rifà.

Es que m'ho havia dit la Josefina, però no... aquesta farmàcia l'hauré de buscar millor perquè...

És al carrer Aprestadora, baixes Comerç avall, tombes a la dreta i hi ha la farmàcia.

Putxe es diu aquella farmàcia ara.

Perquè la deuen haver venut, la va posar la Rosa Camps, però potser ara no hi són.

I del Cànem, us en recordeu del Cànem?

Sí, jo havia estat al Cànem, hi havia estat a les vivendes del Cànem, perquè hi havia una amiga meua.

Com era tot allò?

Enorme!

Era ben bé on ara hi ha el Gran Via 2... el Gran Via Centre diguem?

Sí, sí, allò era el Cànem, i era una indústria enorme, inclús hi havia guarderia pels nens dels treballadors allà.

I per passar a l'altre costat de la via com ho fèieu, hi havia algun lloc que estigués obert?

El carrer Buenos Aires sempre havia passat per sobre el pont, perquè pels altres carrers havies de passar el pas a nivell.

I la gent per anar al Cànem anava per aquí pel carrer Buenos Aires segurament.

O passava el pas a nivell, el pas a nivell eren barreres, eh? al carrer Pareto eren barreres. No, el carrer Pareto estava tapiat, el carrer Comerç, el carrer Pareto estava tapiat.

Això, sí, sí, és veritat, era al carrer Comerç que hi havia el pas.

Al carrer Comerç, sí.

I després al final del carrer Jacint Verdaguer va haver una època que també hi havia una obertura, perquè jo recordo que per anar a les escoles, que estan totes d'allò, anaven per aquella obertura.

Sí, aquell carrer, Mossèn Cinto no era un carrer que passés... allà quan venien els autobusos de Hospitalet, que feien la línia d'Hospitalet Centre a Santa Eulàlia, arribaven... el final era allà on hi ha Cal Ramonet ara, doncs allà baixava tota la gent perquè era el final i els autobusos es ficaven dintre d'aquell carrer, reculaven per donar la volta.

Clar, perquè era un cul de sac, acabava allà.

Sí, sí, no tenia pas, perquè el carrer Unió no existia i és clar, feien això els autobusos.

I després hi havia Can Pareto i què més hi havia així per tota aquella zona d'allà?

Trinxet, Pareto, Rifà, Argenté, Escorça...

Escolti, vostè se'n recorda d'aquella que feien xocolata? Que jo tinc un què veure amb aquesta empresa...

Xocolata?

Feien xocolata en pols, entre els Argenté i l'avinguda del Metro hi havia...

Ah, sí! Però no me'n recordo com se deien, i tant, no fa pas tants anys que no hi són, eh?

Es que jo he sentit de parlar però no ho he conegut, clar.

Sí, sí, sí, no fa tants anys, no, que no hi són.

Però era una gent de Santa Eulàlia, això que feien el xocolata?

No els coneixia jo...

I després a l'Avinguda del Metro també hi havia un parell d'indústries allà.

Poca cosa, eh? Poca cosa perquè allò també era molt mort, hi havia hagut el Bordes, el jardiner...

Aquests Bordes són del barri per això?

Sí, sí, jo ho recordo de tota la vida, el Bordes.

I després aquests, els que feien les cuines econòmiques, els Piera...?

Sí, el Piera, també allà al carrer Cavall Bernat.

Sí, que encara tenen la casa, no?

Sí.

Feien cuines econòmiques.

Sí, sí, i calefaccions.

I calefaccions, i treballaven ells per això, el ferro forjat i tot o no, o devia ser que el compraven potser?

No sé, no t'ho puc dir perquè no ho sé.

Però vaja, que era un barri molt industrial.

Molt industrial i molt familiar, perquè normalment tots els que tenien la indústria hi vivien dins; és clar... jo ja dic, perquè era petiteta però els demés eren molt familiars.

I clar, vosaltres quedàveu molt lluny però tota aquella zona del carrer Aprestadora, tot lo que anava ja cap a baix, cap a Can Pi, tot allò que era la zona dels escombriaires també era una zona molt familiar...

CARA B:

... M'agrada molt tot això perquè es nota que vivien molt com un poble, poble.

Sí, sí, ja et dic, les famílies com que vivien molt dintre de la indústria, doncs es coneixien molt tots... com l'Angelina Ferrer...

Clar, l'Angelina Ferrer, dels Casals...

Venia a col·legi amb mi, i després l'Angelina Ferrer havíem anat a cosir juntes aquí a Sants, després de deixar l'escola, que me'n recordo que el Casals la venia a buscar al metro i tal, és clar. Sí, moltes, una noia que és morta, l'Isabeleta, que tenia una carnisseria, que es va casar amb el Francàs, també... Bueno, totes ens coneixíem, d'aquesta edat, sí.

I després... Ara què li anava a preguntar...? Això de la vida del barri...

L'Aprestadora pràcticament eren escombriaires tot aquell tros d'allà baix, no hi havia indústries d'altra mena en allà; escombriaires o així, eh? Jo crec que totes les escombraries de Barcelona anaven a parar allà.

Però totes les noie... la majoria però no acabaven treballant a les fàbriques.

No.

Era més aviat de famílies...

Perquè els escombriaires es guanyaven molt bé la vida i no, aquestes noies no acabaven treballant enlloc.

I vosaltres, quan parlàveu amb algú de Barcelona i així i us preguntaven: "I d'on sou vosaltres?"

De Hospitalet.

Dèieu de Hospitalet, no dèieu Santa Eulàlia ni...

No, jo Hospitalet, fins i tot quan alguna vegada havíem anat... Quan sortíem a la nit amb els meus pares, no agafàvem el cotxe: a mon pare no li agradava gaire conduir, i quan sortíem del teatre o... —a ma mare el cine no l'agradava gaire, anàvem molt al teatre— doncs agafàvem un taxi i quan li deies: “A Hospitalet, Santa Eulàlia”, bufaven: “Oh, allà! Tornaré amb una carrera buida!” Sí, Santa Eulàlia era... i Hospitalet, si deies Hospitalet Centre encara més! No els hi agradava, no, no tenia molt bona fama Hospitalet.

No tenia..., però jo pensava que eren alguns barris que no tenien molt bona fama.

Bé, potser els que no tenien bona fama havien donat mala fama als que sí la tenien, no sé, però Hospitalet encara molta gent...

Sí, sí...

Bueno, moltíssimes gràcies per tot el que m'ha explicat, li agraeixo moltíssim, perquè encara que li sembli que no és res, m'ha explicat una part de Santa Eulàlia que només la pot saber aquella persona que hi ha viscut...

A Santa Eulàlia també he conegut molt a l'Antoni Ros Marbà... Bueno, era amic meu, de col·legi, i vam començar la carrera de música junts, amb l'Antoni, el que passa que ell s'ha quedat allà dalt i joestic aquí a terra.

I la Núria Espert també la vas conèixer?

I la Núria Espert... la Núria Espert va començar a fer teatre al Casino de Santa Eulàlia, i quan havia de representar, que anava de senyora gran i així, venia a casa i triava vestits de la meva mare i sombreros, que nosaltres, sombrero no en portàvem, però quan havíem d'anar a un casament a aquella època, tothom anava amb sombrero; és clar, la mama si se'n comprava algun els guardava, i llavors venia la Núria i triava, si necessitava algun sombrero, algun vestit o... Havia vingut a ajudar a casa i tot la Núria Espert, i l'Antonio també, l'Antonio a ajudar a casa no, però ballàvem a l'esbart...

A Santa Eulàlia.

No, a Santa Eulàlia no, a Sant Isidre, ballàvem a l'esbart junts i a l'escola cantàvem junts i hi havia molta amistat, sí, sí.

Però igual que el Ros Marbà sempre ha parlat de Hospitalet, en canvi em fa la sensació que la Núria Espert no...

Perquè la Núria Espert a mi em fa l'efecte que... se'n dona una mica de més.

Es que és la sensació que tinc, eh? Però no només per... en general sempre que he parlat d'ella amb gent del barri sí que tothom reconeix que un cop es va fer coneguda i tot, com que mai va dir que era d'Hospitalet; és més, hi ha gent que es pensa que és de Rubí o que és d'altres llocs.

Ella vivia al carrer Buenos Aires, i tenia una tieta que era perruquera, --que la dependenta de la perruquera era la meva cunyada, la dona d'aquell germà, dels dos germans, del Ramon, ella era la dependenta-- l'Emília, que era la perruquera, que era tieta de la Núria Espert, i la Núria Espert venia allà a la perruqueria, que jo m'anava a arreglar i la meva mare també, i li feien recitar La Pubilleta. La feien pujar en una cadira i me'n recordo que jo vaig aprendre La Pubilleta de la Núria Espert.

Doncs, moltes gràcies de nou.